

сприятиме формуванню повноцінного громадянського суспільства;

- формування законодавства, яке б регулювало взаємовідносини між підприємствами та установами на основі принципу «дозволено все, що прямо не заборонено законом», а між підприємствами, установами, з одного боку, та державними органами, з іншого боку, на основі принципу «заборонено все, що прямо не дозволено законом» щодо останніх;

- активне запровадження принципів самофінансування, самоокупності стосовно державних підприємств і установ;

- децентралізація і скорочення державного апарату, його реорганізація, передусім з метою усунення дублювання у повноваженнях його елементів;

- неухильне дотримання в організації і функціонуванні державного апарату конституційного принципу поділу влади на законодавчу, виконавчу та судову;

- переорієнтація роботи державного апарату на проблеми забезпечення повної і безперешкодної реалізації прав і свобод громадян, охорони порядку та навколишнього середовища, з одночасною відмовою від абсолютного домінування державного апарату при реалізації економічної функції держави, підвищення ролі функції сприяння розвитку науки та культури тощо;

- удосконалення роботи з кадрами державного апарату, підвищення професіоналізму державних службовців;

- запровадження незалежної правової експертизи при розробці нормативно-правових актів і рішень;

- розробка і втілення демократичних процедур вирішення конфліктів між елементами державного механізму;

- підвищення ролі судових органів, забезпечення їх незалежності. [3].

Список використаних джерел

1. Загальна теорія держави і права : підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / [М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.] ; за ред. докт. юрид. наук., проф. акад. АПрН України М. В. Цвіка, докт. юрид. наук., проф. акад. АПрН України О. В. Петришина. – Х. : Право, 2011. – С.366.

2. Бистрик Г. Механізм держави в системі сучасних теоретико-правових досліджень / Г. Бистрик / Юридична Україна. – 2013. – № 10. – С. 15.

3. Копейчиков В.В. «Механизм советского государства». М. Юридическая литература 1968г. 215 с.

**Студент за ОР «Бакалавр» юридичний
факультет Київський національний
університет імені Тараса Шевченка.**

Новікова Євгенія¹

АКТУАЛЬНЕ ПИТАННЯ ЩОДО ЗМІСТУ ПРИНЦИПУ ПРОПОРЦІЙНОСТІ ТА ПРОБЛЕМА РЕАЛІЗАЦІЇ

Панування у сучасному світі ідей антропоцентризму, тобто визнання людини, її життя, здоров'я, прав і свобод найвищою соціальною цінністю, обумовлює порушення питання про визначення меж державно-правового регулювання та встановлення обмежень щодо діяльності суб'єктів права. Оскільки активне втручання державних органів у життя приватних суб'єктів, що тягне за собою обмеження їх прав та свобод, може призвести до встановлення антидемократичних режимів, то сучасна правова доктрина і практика визнає принцип пропорційності одним із найважливіших. Однак, на нашу думку, цей принцип попри всю свою вагомість для сучасного суспільства, має певні проблеми саме під час застосування, що зумовлено абстрактністю його

¹ Науковий керівник: Теремцова Н.В.

формулювання. З огляду на вище зазначене, дослідження змісту цього принципу та аналіз його застосування як в Україні, так і в світі є актуальним й таким, що вдосконалив юридичну практику.

Зміст принципу пропорційності, а також його сутність, не можна повноцінно осягнути, не звернувшись при цьому до його історії. Вважається, що принцип пропорційності був відомий і в античності, і в європейському середньовіччі.[1] На підтвердження цієї тези С. П. Погребняк наводить вислів Аристотеля про те, що справедливе – це пропорційне, а несправедливе – те, що порушує пропорційність. [2] Однак, безпосередній розвиток та застосування принципу пропорційності пов'язують з німецьким поліцейським правом. Саме в цьому контексті принцип пропорційності вперше спеціально згадується Вальтером Еллінеком у 1799 році. Сучасного розуміння він набирає в Німеччині в XIX–XX ст. Верховний (пізніше Конституційний) суд Німеччини «вивів» принцип пропорційності (*Verhältnismaessigkeit*) з кодифікації прусського права XVIII ст., коли Кодекс публічного права уповноважив поліцію застосовувати тільки необхідні засоби для забезпечення громадського порядку, спокою та безпеки. Уперше цей принцип у галузі поліцейського права був розвинутий у Рішенні Верховного Суду Пруссії в Рішенні № 9 від 14 червня 1882 р.. Підтримуючи обмеження можливих дій поліції лише у межах необхідного, суддя Верховного Суду Пруссії зазначив, що «поліція не може вбивати ненажерливість з гармати». [3]

Тривалий розвиток цього принципу в 1965 році віддзеркалився у рішенні Конституційного Суду ФРН, у якому зазначено: «У Федеральній Республіці Німеччина принцип пропорційності є неписаним конституційним принципом. Він походить з принципу верховенства права і, у дійсності, природи основних прав, оскільки вони відображають загальне право на свободу громадянина від держави, які можуть бути обмежені державними органами тільки у випадку переслідування абсолютно необхідного публічного інтересу». Тож, як зазначає С.Шевчук, принцип пропорційності виступає як правова гарантія захисту основних прав. Позаяк він має конституційне значення, він є обов'язковим не тільки для виконавчої та судової влади, але й законодавчої влади. Принцип пропорційності згадується у випадках виникнення суперечок між державними органами та особами стосовно порушень та обмежень їх прав та свобод. [3]

Отже, у найбільш загальному вигляді принцип пропорційності вимагає, щоб захід, який вживається державою, був пропорційним меті цього заходу. [3]. Принцип пропорційності має двоступеневу структуру. На першому етапі необхідно виявити обмеження права внаслідок владних дій, а на другому встановити мету владних дій і пропорційність обмежень цій меті.

Критеріями для визнання мети та обмежень пропорційними слугують:

- Доречність, що виявляється у відповідності засобу досягнення поставленої мети, цій меті;
- Необхідність, яка полягає в обранні для досягнення мети такого засобу, що спричиняє найменше обмеження;
- Пропорційність збитку приватної особи від обмеження вигоди уряду від досягнення поставленої мети (пропорційність у вузькому розумінні. [2])

У Конституції України принцип пропорційності прямо не передбачений, однак його можна вивести з її норм. Однак, його дотримання є обов'язковим при визначенні змісту обмежень, визначених у ст.ст. 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 39, 41, 42, 43, 44, 47, 54 Конституції України, у відповідності з інтересами національної безпеки та охорони громадського порядку, здоров'я та моральності населення тощо. [4]

Величезну роль для ефективної реалізації принципу пропорційності відіграє Конституційний Суд України. Це, зокрема, яскраво виявилось у рішенні КСУ від 29 грудня 1999 р. № 11-рп/99 про скасування смертної кари. Суд зазначив, що мета призначення смертної кари за вироком суду залишилась юридично не визначеною. [5] З

цього впливає, що застосування цього виду покарання є не доречним для досягнення цілей, що були передбачені Кримінальним Кодексом УРСР 1961 року, а саме: ст. 22 зазначає, що «покарання не тільки є карою за вчинений злочин, але й має на меті виправлення і перевиховання засуджених у дусі чесного ставлення до праці, точного виконання законів, поважання правил співжиття, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами.». [6] Тож, положення законів, які не відповідають принципу пропорційності, можуть скасовуватись рішеннями КСУ.

Варто визнати, що принцип пропорційності є природно-правовою категорією. Він нерозривно пов'язаний з поняттям справедливості, яке є доволі суб'єктивним. Це доволі гостро постає внаслідок надзвичайної необхідності та поширеності даного принципу в сучасному суспільстві. І, передусім, виявляється у застосуванні принципу пропорційності до встановлення санкції норми права. Санкція має відповідати наведеним критеріям (доречність, необхідність, пропорційність у вузькому розумінні), що вбачається доволі складним, адже в даному випадку присутня занадто велика частина суб'єктивного фактору.

Особливо гостро ця проблема постає саме з точки зору встановлення покарань за злочини, адже вони є найсуворішими видами юридичної відповідальності та найбільше обмежують свободу особи. Законодавець під час формулювання норми щодо вчиненого суб'єктом діяння, яке відноситься до правопорушення чи злочину, має встановити для нього найбільш доцільні заходи юридичної відповідальності, які б відповідали меті, а саме – перевиховання правопорушника, компенсація завданої шкоди, попередження вчинення іншими суб'єктами правопорушень чи злочинів тощо. Зокрема, щодо покарань, ч. 2 ст. 50 Кримінального кодексу України визначає, що покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами. [7]

Оскільки в такому випадку прийняте законодавцем рішення буде стосуватись усіх членів суспільства, стверджувати про безперечне дотримання принципу пропорційності неможливо. Цілком очевидно, що досягнення однієї із цілей – перевиховання правопорушника, буде залежати безпосередньо від особистих якостей особи, яка порушила норму права, її психічного стану та сприйняття вчиненого нею діяння, і в одному випадку визначені в санкції норми права заходи можуть бути занадто жорсткими і перевищувати межу необхідності, а в іншому взагалі не досягти мети, передбаченої цими заходами. Таким чином, принцип пропорційності, який спрацював у конкретному випадку може взагалі не знайти свого відображення в аналогічній ситуації але за участю інших осіб.

Безперечно, дотриманню даного принципу сприяє й принцип індивідуалізації юридичної відповідальності.

Отже, принцип пропорційності – це основоположний принцип права, який полягає у відповідності застосованих владою обмежувальних заходів поставленій меті. Дана мета має досягатись за допомогою найменших обмежень прав і свобод особи, якщо ці обмеження перевищують необхідну межу, відбувається нехтування цим принципом. Оскільки світові держави, зокрема й Україна, прямують до встановлення правової держави та керуються ідеалами верховенства права, дотримання принципу пропорційності стає нагальною потребою. Однак, через свій природно-правовий характер та тісний зв'язок із поняттям справедливості, він набуває певного суб'єктивного наповнення. Одним із прикладів може бути застосування принципу пропорційності під час закріплення видів юридичної відповідальності в санкціях норм права. На нашу думку, ця проблема може зникнути лише після встановлення правової держави як ідеального способу організації суспільства.

Список використаних джерел

1. Шлоер Б. Принцип адекватності в європейському та українському публічному праві / Б. Шлоер // Український правовий часопис. – 2003. – № 3 (8). – С. 3–27
2. Погребняк С. П. Принцип пропорційності в українській юридичній практиці та практиці ЄСПЛ / С. П. Погребняк // Правове забезпечення ефективного виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини : зб. наук. ст. Міжнар. наук.–практ. конф. (Одеса, 15 вересня 2012 р.) / за ред. С. В. Ківалова ; НУ «ОЮА». – Одеса : Фенікс, 2012. – С. 294-310.
3. Шевчук С. Судова правотворчість: світовий досвід і перспективи в Україні // С. Шевчук. – К.: Реферат, 2007. – С. 319.
4. Принцип пропорційності [Електронний ресурс] : історичний аспект і теоретичні складові / Б. А. Тоцький. - Електрон. текстові дан. // Часопис Київського університету права. - 2013/2. - № 3. - С. 70-74
5. Рішення Конституційного Суду України від 29 грудня 1999 р. No 11-рп/99 у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України положень статей 24, 58, 59, 60, 93, 1901 Кримінального кодексу України в частині, що передбачає смертну кару як вид покарання (справа про смертну кару) // Офіційний вісник України. – 2000. – No 4. – Ст. 126.
6. Кримінальний Кодекс Української РСР від 28 грудня 1960 р. // Відом. Верхов. Ради УРСР. – 1961. – № 2.
7. Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України: кодекс від 05.04.2001 / Офіційний сайт Верховної Ради України / редакція від 06.10.2018[Електронний ресурс] – режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

**Заступник начальника СРПП
Вишгородського ВП ГУ НП в Київській
області**

Оверчук Михайло Вікторович¹

АКТУАЛЬНЕ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ УНІТАРНОЇ ФОРМИ ДЕРЖАВНОГО УСТРОЮ ТА ЙОГО РОЗВИТОК В УМОВАХ РОЗБУДОВИ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Розглядаючи теоретичні погляди дослідників про сутність унітарної форми державного устрою та його розвиток в юридичній науці, слід зазначити, що сучасне розуміння форми державного устрою не відповідає тому значенню, яке вкладалося раніше зарубіжними мислителями.

Як зазначав Г. Еллінек, «однією з найбільш геніальних ідей античної державної науки мала бути визнана думка, що форма держави тотожна з формою державного устрою. Хоч як би не видозмінювався життєвий процес держав, певні абстрактні, вольові відносини за будь-яких обставин залишаються тотожними, змінність їх обмежена точно визначеними тісними межами. Вони становлять таку основу, до якої приєднуються чисельні перехідні елементи конкретної держави».[5]

При цьому, на думку автора, «антична теорія, виходячи з числа осіб, які здійснюють панування, шукала цей принцип в їх етичних і соціальних особливостях. Але завдяки цьому в класифікацію вводяться невизначений і важко вловимий елемент, який легко може виявитися неприйнятним в конкретному випадку. З науковою достовірністю можуть, при будь-яких обставин, бути з'ясовані лише формальні моменти виражених в конституції вольових відносин, які, незалежно від будь-яких конкретних особливостей, в силу правової необхідності повинні знайти своє вираження в житті держави. Науково задовільною може тому бути тільки правова класифікація форми держави. Питання про форми держави тотожний з питанням про правові

¹ Науковий керівник: Теремцова Н.В.